

DEDE KORKUT

Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi

The Journal of International Turkish Language & Literature Research

Sayı 35 • Aralık December 2024

www.dedekorkutdergisi.com

DOI: <http://dx.doi.org/10.25068/dedekorkut649>

Araştırma Makalesi / Research Article

Fuzûlî'nin Bir Na't Gazeli Üzerine

About A Na'T Ghazal Of Fuzûlî

Öz

İslamiyet'in kabulünden sonra Türk edebiyatında başlayan peygamberi övme geleneği, tarih boyunca sayısız eser verilmesine yol açmıştır. Hz. Peygamber'in övgüsüne dair kaleme alınan manzumeler, özellikle divan edebiyatında oldukça geniş bir yere sahiptir. Na't adıyla anılan bu tarz şiirler, yüzyıllar içinde salt övgünün yanı sıra, Hz. Peygamber'in dünyaya gelişini, hayatını, Mi'râc'ını, dış görünüşünü vs. konu edinenler olarak da kendi içinde türlere ayrılmıştır. Denilebilir ki Türk edebiyatında Son Peygamber'e sunulduğu kadar, gerçekten yaşamış, somut başka bir insana şiir sunulmamıştır. Zaten mukaddes has isimlerinin anlamı "övülen" demek olan Hz. Muhammed (SAV), asırlar boyunca her yönüyle Türk edebiyatında en çok yer eden şahsiyetlerin de başında gelmiştir. O'nun mübarek vasıfları, hayat hikâyesi, sünneti, hadisleri Türk edebiyatının en müstesna eserlerinde konu edilmiştir. Fuzûlî, on altıncı yüzyıl divan şairlerimizdendir ve özellikle kendine has kuvvetli lirizmi ile sonraki pek çok divan şairini etkilemiştir. Onun, ünlü *Su Kasidesi* başta olmak üzere, divanlarında ve diğer eserlerinde Son Peygamber'e övgüyü içeren birçok şiiri mevcuttur. Fuzûlî'nin Türkçe divanında yer alan dokuz beyitlik bir na't gazeli, na't geleneğinin on altıncı yüzyıldaki özelliklerini gösterir mahiyettedir. Bu yazıda söz konusu na't gazelinin şerhine dayalı bir gözlem ve tefekkür üzerinden meraklılarına ve bilhassa edebiyat öğrencilerine Fuzûlî'de peygamber sevgisine dair, kimi bilgilerin paylaşılması amaç edinilmiş ve böylelikle Peygamber sevgisinin Fuzûlî'nin sanatında ne derece etkili olduğu anlatılmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Klasik Türk edebiyatı, Hz. Peygamber, Övgü, Fuzûlî, Gazel.

Abstract

The tradition of praising the prophet, which started in Turkish literature after the adoption of Islam, has led to numerous works throughout history. The poems written about the praise of the Prophet have a very wide place especially in Divan literature. Such poems, which are called Na't, have been praised over the centuries, as well as by the Prophet. They are also divided into types within themselves as the subjects of the Prophet's coming to the world, his life, his Mi'râc, his external appearance. It can be said that in Turkish literature, poetry has not been presented to another concrete person, who really lived, as much as it was presented to the Last Prophet. In fact, the meaning of holy names means "praised". Fuzûlî is one of our sixteenth century Divan poets and he influenced many later Divan poets especially with his strong lyricism. He has many poems that praise the Last Prophet in his divans and other works, especially his famous *Su Kasidesi*. A na'tghazal with nine couplets in Fuzûlî's Turkish Divan shows the characteristics of the na't tradition in the sixteenth century. In this article, we aim to share some information about the love of the prophet in Fuzûlî with the enthusiasts and literature students through an observation and contemplation based on the commentary of the na'tghazal in question.

Keywords: Classical Turkish literature, Prophet Muhammad, Praise, Fuzûlî, Ghazal.

Ömer Demirbağ*

Sorumlu Yazar Corresponding Author

* Dr. Öğr. Üyesi

Van Yüzyüçüncü Yıl Üniversitesi Fen

Edebiyat Fakültesi, Van/Türkiye

Elmek: omerdemirbag59@gmail.com

ORCID: 0000-0003-4202-8397

Makale Geçmişi Article History

Geliş Tarihi: 19.12.2024

Kabul Tarihi: 29.12.2024

E-yayın Tarihi: 31.12.2024

Atıf / Citation:

Demirbağ, Ö. (2024). Fuzûlî'nin Bir Na't Gazeli Üzerine. *Dede Korkut Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, (35), s. 200-211.

Ey olup mi'râc bürhân-i ulüv-i şân sana
Yire inmiş gökten istikbâl için Kur'ân sana
Hîn-i da'vâ-yı nübüvvet müdde'i ilzâmuna
Câhil iken il senin 'ilmin yeter bürhân sana
Kilk-i hükmün çekdi harf-i sâ'ir-i edyâna hat
Hükm isbât itdi nefy-i sâ'ir-i edyân sana
Bâki-i mu'ciz ne hâcet din-i hak isbâtına
Âlem içre mu'ciz-i bâkî yeter Kur'ân sana
Vasf-ı Cibrîl-i Emîn etmiş kabûl-i hidmetün
Sırr-ı Hak keşfine anunla yetüp fermân sana
Sensen ol hâtem ki ref' etmiş cemî'-i hâkimi
Hâtem-i hükm-i risâlet tapşurup devrân sana
Ol kadar zevk-ı şefâ'at cevher-i zâtunda var
Kim gelür arz-ı hatâ ma'nîde yüz ihsân sana
Mâh-ı nevdür yoksa sen kıldukda seyr-i âsmân
Kaldırup parmak getürmüş âsmân îmân sana
Yâ Nebî lütfun Fuzûlî'den kem itme ol zamân
Kim olur teslîm miftâh-i der-i gufrân sana
(Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilün)

Giriş

Son Peygamber'e (SAV) dair manzumelere genel bir adlandırmayla na't veya na't-ı şerif denir. Diğer kimi din büyüklerine yazılanlar için de bazen na't tabiri kullanılmakla birlikte yaygın kabul, na't sözcüğünün Peygamber övgüsünü içeren şiirlere has bir isimlendirme olduğudur.

Araplar ve Farslardan sonra üçüncü sırada İslam medeniyetine dâhil olan Türklerde edebiyat, İslamiyet'le mayalanmış olarak günümüze doğru gelişimini sürdürmüştür. İlk İslami dönem eseri *Kutadgu Bilig'*de, ilk Türkçe na'tin de takdim edilmiş olduğunu görmekteyiz. Böylece, Yusuf Has Hâcib'in "*Yalavaç Aleyhi's-Selâm Ögdisin Ayur*" serlevhalı şiiriyle (Arat, 1991: 20-22) asırlara yayılmış bir sürekliliğe sahip divan edebiyatında kaleme alınacak olan sayısız na'tlerin önü açılmıştır, diyebiliriz.

Yüzyılların akışı içinde söz konusu na't tarzındaki şiirler, nice divanların veya mesnevilerin ilk sayfalarında olmazsa olmaz bir gereklilik olarak yer aldı ve mevlidler, siyerler, mi'râciyyeler, hilyeler gibi müstakil türler halinde de ayrıca gelişmiş, çeşitlenmiştir. Bu durum, tabii olarak divan şairleri nezdinde na't yazmanın, zamanla son derece yerleşik ve yaygın bir gelenek halini almasına yol vermiştir. Kimi dönemler "*Na'tî*" mahlaslı şairlerin bile ortaya çıktığına dikkati çekmek, bu hususta fikir verici olmalıdır. (Yılmaz, 2003: 77-80)

Klasik şiirimizin en parlak isimlerinden olan Fuzûlî'ye gelince, na't dendi mi, elbette o, derhal ünlü *Su Kasidesi* ile karşımıza çıkacaktır. Böyleyken, şunu belirtmeli ki Fuzûlî'nin Türkçe, Arapça, Farsça divanlarının yanı sıra, *Leylî vü Mecnûn'*unda, *Hadîkatü's-Suedâ'*sında ve diğer eserlerinde de na't sayılabilecek epey manzumesi ve müstakil beyti mevcuttur. Şairin Türkçe divanında yer alan, yukarıda verdiğimiz gazel, na't tarzında bir manzumedir ve hemen her beytinde Fuzûlî şiirselliğinin belirgin olduğu samimi bir vecd ile Allâh Elçisi'ne (SAV) dair övgüyü dile getirmektedir. Ayrıca,

Tanbûrî Aziz Bey tarafından Hümâyûn makamında tevşih¹ olarak bestelenmiş olan bu na't gazel, matla beytinde:

*“Ey olan mi'râc bürhân-ı ulüv-i şân sana
Yere inmiş gökten istikbâl edüp Kur'ân sana”*

şeklinde -belki nağme gereği- bazı kelimelerde küçük tasarruflar yapılarak klasik mûsikîmiz ile de buluşturulmuştur. (Uzun, 1996: 334)

Fuzûlî'ye ait şiirlerin Türk dünyasında yüzyıllar boyu yazılıp okunduğu, bu sebeple sayısı epey kabarık olan nüshalarda -hatta günümüzdeki çeşitli baskılarda bile- söyleyiş farklılıkları bulunduğu bilinmektedir. Üzerinde durduğumuz na't gazel için esas aldığımız kaynak, İsmail PARLATIR'ın *Fuzûlî Türkçe Dîvan* adlı çalışmasıdır². Söz konusu gazel, *Fuzûlî Türkçe Dîvan* adlı eserin 186-187. sayfalarında yer almaktadır, divandaki 7'nci gazeldir, 7 adet “sana” redifli gazelin 3'üncüsüdür ve 9 beyitten oluşmaktadır. (Parlatır, 2014:186-187)

Ali Nihat TARLAN'ın *Fuzûlî Divanı Şerhi* adlı kitabında verdiği izahlar (Tarlan, 1985: c.I, 32-35) ve kimi kaynaklardaki nesre çevirmeler dışında esaslı bir şerhine rastlamadığımız söz konusu na't gazel; içerdiği mânâ yoğunluğu, çağrışım zenginliği, söz hünerleri ve bunlarla at başı gidiş kıvamındaki yüksek şiiriyeti ile, meraklıları nezdinde zaman zaman güncellenmeyi ve bilhassa edebiyat öğrencilerinin dikkatine sunulmayı gerektirir bir noktadadır.

Bu makalede söz konusu na't gazel üzerinde şerhe dayalı bir gözlem hedeflenmiştir. Baştaki manzumeyi, yalnızca edebi sanat, mazmun ve çağrışım arama şeklindeki “eserden sanatkâra gidiş” tarzında kalıplaşmış şablonlara sığdırmaya çalışmaktan öte, sanatkârdan ve dîvân şiiri ikliminden esere bakış metoduyla “açmanın” daha isabetli olacağı kanaatindeyiz. Diğer bir deyişle, dîvân şiiri özelliklerinin yanı sıra, *Fuzûlî'nin* özgün mizacını da dikkate almak gereğinin idrakiyle bu na't gazel üzerinde şerhi esas alan bir gözlem amaçladığımızı belirtelim.

1. Beyit:

*Ey olup mi'râc bürhân-i ulüv-i şân sana
Yere inmiş gökten istikbâl için Kur'ân sana
Ey şânının yüceliğine mi'râcın delil olduğu (Peygamber), Kur'ân, (adeta senin) gelişini
karşılama üzere gökten yere inmiştir.*

Mi'râc gibi, önceki hiçbir peygambere sunulmamış bir yüceltilme ve yükseltilmeye vurgu ile gazele giriş yapılmıştır. Mi'râc olayı, Son Peygamber'in kadrinin yüceliğine delildir ve ezeli kelamın indirilmesi, Son Peygamber'in gelişi için bekletilmiştir.

Şair, matla beytin ilk mısraında Mi'râc hadisesi ile bir çıkış ve ikinci mısraında Kur'ân'ın nazil olunmasıyla bir iniş resmetmektedir. Bu çıkış ve iniş *tezadıyla*, son elçisi

¹ Tevşih: “Türk dînî mûsikisinde bir şekil. Aslında na'ttir. Yalnız, na't, tekkelerde ve başka yerlerde okunduğu halde tevşih, mevlid ve mi'râciyye arasında teganni edilir.”

Yılmaz ÖZTUNA, *Türk Mûsikîsi Ansiklopedisi*, MEB Yay., İstanbul, 1976, c.2, s.318.

² İsmail PARLATIR, *Fuzûlî Türkçe Divanı*, Akçağ Yay., Ankara, 2014.

için Allâh'ın neler yaptığına dikkat çekilerek o elçinin fazilet bakımından üstünlüğüne dair övgü, şiirleştirilmiştir.

Kur'ân âyetlerinin gelişi için "nâzil olunmak" yani "indirilmek" tabiri kullanılır. Çünkü Allâh, lutfederek kullarıyla muhatap olmuştur, lutfederek onlarla konuşmaktadır. Öyleyse Kur'ân'ın nazil oluşu, yüceler yücesi sahibince bir "tenezzül" sayılır. Bu durumda ilk beytin ikinci mısrasında Peygamber'in şânını anlatmak için söylenen:

"Kur'ân, (âdeta senin) gelişini karşılamak üzere gökten yere inmiştir."

ifadesi, Kur'ân'la Peygamber arasında bir kıyas iması değil; Allâhü Teâlâ'ya nisbetle bir tenezzül sayılan "kelamını kullarına indirme" eylemine dair, şairane bir *hüsn-i ta'lil* örneği olarak görülmelidir.

Beytin ilk kelimesi olan "Ey" *nidasından* sonra çağrının kime olduğunu belirtici bir isim veya unvan beklenirken "*olup*" fiilimsisinin getirilmiş olması, kelimelerin dizilişi içinde adeta eritilmiş ve söyleyiş pürüzü olmaktan çıkarılmıştır. Fuzûlî'nin pek çok şiirinde rastladığımız Azeri-Kerkük ağzını da hatırlatan bu durumu kayda değer bulduğumuzu belirtmeliyiz. (Demirbağ, 2021: 42-43)

Beyitte *teşhis* ile anılan Kur'ân'ın, *istikbâl için* indiği belirtilmektedir. "*İstikbâl*" sözcüğünün içerdiği "gelecek, ileriki zamanlar" anlamı da dikkate alınarak bu kelimeyle hem "geleni karşılamak" fiilinin, hem de "gelecek zamanlar" kavramının aynı anda kastedildiği sonucuna varmak ve *tevriyeden* söz etmek mümkündür.

İkinci mısradaki rediften önce gelen "*Kur'ân*" sözcüğü, kimi nüshalarda (Yeniterzi, 1989: 654) ve baskılarda "*Furkan*" olarak geçmektedir (Akyüz vd.,1990: 133). Divan şairleri, matla beyitte genellikle çınlayıcı, sarsıcı bir tonla söze başlamayı tercih ederler. Bu, Fuzûlî'de de sık rastlanan bir özelliktir. Öyleyse "*Kur'ân*" kelimesi, manzumenin asli haline daha çok uymaktadır diye bir tahminde bulunmak, isabetli olmalıdır.

2. Beyit:

*Hîn-i da'vâ-yı nübüvvet müdde'i ilzâmına
Câhil iken il senin 'ilmin yeter bürhân sana
(Ey Peygamber, sen) Peygamberlik dâvâsını ilan ettiğin zaman (farklı) iddiada
bulunanları ikna konusunda, herkes cahiliye (dönemin)deyken (Allâh katından) sana ilim
verilmiş olması, (senin peygamberliğini ispat için) yeterli bir delildir.*

Bu beyitte, şiire konu olan Allâh Resûlü'nün gerçekten de hak peygamber olduğuna dair bir hüccet-ispat ilişkisi dile getirilmiştir.

En koyu cahiliyenin yaşandığı bir ortamda, insan ve insanlık yüz üstü iken: "-Allâh'ın son elçisiyim!" diyerek doğrulup dava ilan eden bir yüce kişi, kırk yaşından sonra çevresine ve insanlık âlemine ilim, hikmet saçmaktadır. Anne babası, bilinen en ufak bir eğitimi; hatta -çok kuvvetli rivayetlerle- okuma yazması olmayan o zatın ağzından çıkanlar, insanlığa ışık olmakta, tarihe yön vermektedir. İşte bu nokta dile getirilmek suretiyle peygamberin peygamberliğine dair tereddüt belirten iddia sahiplerine, söz konusu tarihi gerçekliğe dayanılarak karşıt bir duruş sergilenmektedir.

Şaire göre; vahşi, cahil bir topluluk içinde yetişmiş bir kişide görülen beklemedik ilim ve hikmet pırıltıları, hayret vericidir ve o zatın peygamber olduğunun işlitsidir.

Dikkati çeken şu ki Fuzûlî, söz konusu değerlendirmesini "iddia sahiplerine" değil, pazarlıksız imanla teslim olduğu kendi peygamberine sunmaktadır. Şairin "müdde'i" diye nitelendirdiği kesim, şiirin konusu değil, malzemesidir ve beyitte ikna çabasından öte, tarihi bir gerçeklik üzerinden övgü söz konusudur. Her beytin sonunda tekrarlanan "sana" redifiyle, muhatabın Hz. Peygamber olduğunu ve inancın bizzat ona arz edildiğini okuyucuya bildirmek şeklindeki eda ise şairdeki mü'mince duruşu gösterir mahiyettedir.

Aynı kökten türemiş "da'vâ" ve "müdde'î" kelimeleriyle yapılan *ıştikak*ın yanı sıra, "da'vâ, müdde'î, ilzâm, bürhân" gibi hukuk terimlerinin bir arada kullanılışındaki *tenasüp*; "ilzâm, il, 'ilmün" sözcüklerinde sezdirilen *aliterasyon* ve "câhil-'ilm" *tezadı* ise bu beyitteki söz hünerleri olarak karşımıza çıkmaktadır.

3. Beyit

*Kilk-i hükmün çekdi harf-i sâ'ir-i edyâna hat
Hükm isbât itdi nefy-i sâ'ir-i edyân sana
(Ey Allâh'ın Resûlü,) hükmünün kalemi, diğer dinlerin üstünü çizdi. (Senin gönderilişinle) diğer dinlerin geçersiz kılınması, (artık) hükmün sende olduğunu ispat etti.*

Hz. Âdem'den Son Peygamber'e kadar nebiler silsilesi boyunca insanlığa indirilen hak dinin yine insanlığa indirilişi son kez tekrarlanmıştır ve artık adı, İslâm'dır.

"...bugün sizin için dininizi kemale erdirdim, size nimetimi tamamladım, sizin için din olarak İslam'dan razı oldum..." (Mâide / 3)

"Kuşkusuz Allâh katında din İslam'dır..." (Âl-i İmrân / 19)

"Kim İslam'dan başka bir din arama çabası içine girerse, bilsin ki bu, kendisinden asla kabul edilmeyecek ve o âhirette ziyan edenlerden olacaktır." (Âl-i İmrân / 85)

Son Peygamber'e vahyolunan âyetlerle, hak din olan İslam dışındaki bütün inanışlar, artık geçersiz kılınmıştır.

Şerhinde bulunduğumuz üçüncü beyitte Hz. Peygamber'in insanlık tarihinde nasıl hakkın ispat, batılın iptal olduğu bir zuhur noktasında buldukları, şair tarafından "sana" redifiyle bizzat kendilerine bildirilmektedir. Beyitte Fuzûlî, bir peygamber olan muhatabına, samimi bir ikrarla, diğer bütün itikat kalıntılarının iptal edildiğini arz etmektedir. Bu iptal ediliş, aynı zamanda Hz. Peygamber'in gerçekten de Allâh'ın Resûlü olduğunun ispatıdır.

Şair, hak ve batıl kavramları üzerinden oluşturduğu mantıkla sonuca varmakta, hak'ta karar kılmaktadır. Hakk'ı işaret eden "hükm" kelimesinin ve batılı ifade eden "sâ'ir-i edyân" sözünün beyit içinde ikişer kez geçirilmesiyle yapılan *tekrirli tezatlar*, söz konusu mantık örgüsünün gereği olarak karşımıza çıkmaktadır.

Fuzûlî'de böylesi *tekrirli* vurgulara; hatta *akslarla*, *kalblerle* kurulmuş çınlayıcı beyitlere sık rastlanır. Nitekim, yine Fuzûlî'ye ait bir na't olan *Su Kasidesi*'nde, Allâh elçisine tabi olanların tarih içinde nasıl bir izzete erdiği; muhalif olanlarınsa ne denli

hüsranı uğradıkları, *tezafların*, *tekrirlerin* ustalıkla demetlendiği şu beyitle anlatılmıştır ve söyleyiş biçimi, şerhinde bulunduğumuz üçüncü beyittekiyle aynıdır:

“Dostı ger zehr-i mâr içse olur âb-ı hayât
Hasmı su içse döner elbette zehr-i mâre su” (Parlatır, 2014: 52)

Kafiye olarak seçilmiş kelimeyi beyit içinde önceden zikretmek, kafiye ikinci kez kullanmak; böylece *tekrir* oluşturmak ve bu yolla ilgili kavrama vurgu yapmak. Fuzûlî şiirinin belirgin özelliklerinden olan bu üslup, üzerinde durduğumuz na’t gazelin gelecek beyitlerinde de karşımıza çıkacaktır.

4. Beyit

Bâki-i mu’ciz ne hâcet din-i hak isbâtına
Âlem içre mu’ciz-i bâkî yeter Kur’ân sana
(*Yâ Resûlallâh,*) *hak dinî ispat için ayrıca (bir) mucizeye ne gerek var? Kur’ân, âlemde kalıcı mucize olarak sana yeter.*

Gazelin ilk beytinde zarif bir *hüsn-i ta’lil* içinde anılan *Kur’ân*, bu dördüncü beyitte Hz. Peygamber’e verilmiş devamlı bir mucize niteliğiyle tekrar konu edilmektedir. Şair, Hz. Peygamber hayatta iken kendilerinde görülen olağanüstülükler için sonradan bir iz, bir işaret aramanın gereksizliğine ve kıyamete kadar kalıcı olan asıl mucizenin *Kur’ân-ı Kerim* olduğuna dikkat çekmektedir.

Her peygambere olduğu gibi, Son Peygamber’e de Allâh tarafından mucizeler verilmiştir. İşaretiyle Ay’ın ikiye ayrılması, duasıyla hastaların şifa bulması, yolculuk esnasında kendilerinin bulutla gölgelendirilmesi gibi. Ne var ki bu mucizeler, anlıktır ve belli bir zaman aralığında olup bitmiştir. Hz. Peygamber’den sonra da devam etmekte olan sürekli ve kalıcı mucize ise Allâh kelâmı olan *Kur’ân-ı Kerim*’dir. Fuzûlî, işte bu hususa işaretle Allâh Resûlü’nün getirdiği dinin hak din olduğuna dair ispatı, şiiriyle Son Peygamber’e sunmaktadır.

Beytin ilk mısrasındaki “*bâki-i mu’ciz*” terkibi ve ikinci mısrasında aynı sözcüklerin ters çevrilmesiyle oluşturulmuş “*mu’ciz-i bâkî*” tamlaması, Fuzûlî’nin kelimelerle oynamadaki maharetini sergilercesine icra edilmiş bir *kalb sanatı* olarak karşımıza çıkmaktadır. “*Bâki-i mu’ciz*” “diğer, geri kalan mucizeler” anlamına gelirken “*mu’ciz-i bâkî*” ise “ebediyen kalıcı, devamlı mucize” mânâsındadır. (Tarlan, 1985: c.I, 35)

Kur’ân sözcüğü hem matla beyitte hem de bu dördüncü beyitte kafiye olarak geçmektedir. Fuzûlî gibi bir şair, “...ân” gibi çok kolay bulunabilecek ses için kafiye sıkıntısına mı düşmüştür ki aynı kelimeyi aynı manzumede kafiye olarak ikinci kez kullanmıştır? Elbette hayır. Söz konusu kafiye tekrarı, *Kur’ân* kelimesinin şiire vereceği revnakla izah edilebilir bir durumdur ve diğer pek çok divan şairinde de bu kabil kafiye tekrarına rastlanmaktadır. Nitekim Fuzûlî ile çağdaş olan Bâkî’nin kimi kasidelerinde özellikle *bahâr* kelimesinin, aynı şiir içinde birkaç kez kafiye olarak geçtiğini söyleyebiliriz. (Küçük, 1994: 17,19,20)

5. Beyit

Vasf-ı Cibrîl-i Emîn etmiş kabûl-i hidmetün
Sırr-ı Hak keşfine anunla yetüp fermân sana

(Ey Allâh'ın Elçisi,) "Emin" (olan) Hz. Cebrail (Allâh'ın âyetlerini eksiksiz, eklemesiz ulaştırmada ve Mi'râc yolculuğundaki arkadaşlığında "emanet") vasfı ile (senin) hizmetine baş koymuştur. (Çünkü) Hakk'ın sırrını keşfetmen hususunda onunla sana ferman gönderilmiştir.

Bu beyitte vahiy meleği olan Hz. Cebrâil'in Allâh Resûlü ile olan münasebeti dile getirilmektedir. Söz konusu melek, rütbe bakımından en yüce dört melekten biridir ve Cibrîl, Cibrîl-i Emîn, Rûhü'l-Emîn, Rûh-ı Kuds, Rûh, Nâmûs-ı Ekber gibi isim ve sıfatlarla da anılır. Allâh'ın elçisi olan Hz. Peygamber'e zaman zaman Allâh tarafından elçi olarak görevlendirilen rûhânî varlık, Hz. Cebrail'dir. Bilhassa Kur'ân âyetlerinin yücelikler âleminde Hz. Peygambere katıksız ve noksansız indirilişindeki "emniyeti" temsil eder. "Emanet" vasfına sahiptir ve Hz. Peygamber gibi o da "Emin"dir. Bunun yanı sıra, zaman zaman özel haber getirdiği, türlü suretlerde görüldüğü, bazen Peygamber'e ve mü'minlere yardımda bulunduğu da bilinmektedir. (İslam Ansiklopedisi, 1993: c.7, 202-204)

Şerhinde bulunduğumuz beşinci beyitte Allâhü Teâlâ'nın Son Peygamber'e ilahi sırlara, tecellilere vakıf olması için, Hz. Cebrail ile izin niteliğinde ferman bildirdiği nakledilmektedir. Bu "Hak sırrını keşfe izin" Hz. Cebrail'in âyet indirmesi, haber getirmesi, hikmet bildirmesinin yanı sıra, Hz. Cebrail rehberliğindeki Mi'râc yolculuğuyla Son Peygamber'in yüceliklere kaldırılışını da düşündürmektedir. Allâh Resûlü'nün önünde, arkasında, yanında, daima Hz. Cebrail; bazen kılavuz, bazen yardımcı, bazen muhafız tavrındadır. Çünkü o "Emin"dir, "emanet" vasfına sahiptir ve bu niteliğiyle Son Peygamber'in hizmetindedir. Kimi zaman mânen, kimi zaman da somut olarak Hz. Peygamber'e yoldaşlık etmiş o nûrânî varlığın, divan şiirinde sayısız mısralara konu olduğunu söyleyebiliriz: Türlü hat hünerleriyle levhalara nakşedilen şu dörtlük, oldukça yaygındır:

*"Ol Muhammed Müctebâ hem Rahmeten-lil-Âlemîn
Bende medfûndur deyu eflâke fahreylar zemîn
Ravzasın idüp ziyâret dedi Cibrîl-i Emîn
Hâzihî cennâtü 'adnin fedhulûhâ hâlidîn"
La edri*

Fuzûlî'nin söz konusu beşinci beytine dönecek olursak, önceki beyitlerde Kur'ân, Mi'râc, Nübüvvet gibi kutsallara işaretlerle yapılan peygamber övgüsüne, bu beşinci beyitte, Hz. Cebrail'in de eklenmiş olduğunu görüyoruz. Önceki beyitlerde peygamberin hak peygamber olduğuna dair ispat ve ilan çabası görülürken bu beyitte doğrudan medh ü senâya geçildiğini söyleyebiliriz. Fuzûlî, Hz. Peygamber'e ait, bilinen, ne kadar yücelik varsa sayıp dökmek azmindedir ve sanki bizzat huzurdaymış gibi canlı bir içtenlikle mukaddes muhatabıyla konuşmaktadır.

Sözden çok mânâ güzelliğinin hedeflendiği anlaşılan bu beyitte mesajın örselenmemesi için ayrıca kelimeler üzerinden bir hüner sergilenmediği tespitine varmak, yanlış olmayacaktır.

6. Beyit

*Sensen ol hâtem ki ref' etmiş cemî'-i hâkimi
Hâtem-i hükm-i risâlet tapşurup devrân sana*

(Ey Allâh'ın Resûlü,) sen (ilâhî buyruğun) o son sözü, mühürü (ve kesinliği)sin ki devran, peygamberlik yetkisine alamet yüzüğü (son olarak) sana vermiş (ve önceki) bütün hüküm koyucuları (ortadan) kaldırmıştır.

Gazelin üçüncü beytinde gördüğümüz, Son Peygamber'in gelişiyle önceki bütün inanışların geçersiz kılındığı konusu, bu altıncı beyitte de işlenmektedir.

Allâh'ın insanlık tarihi boyunca kullarına elçiler göndermesi, Hz. Muhammed'le (SAV) son bulmuştur. Nitekim, Kur'ân-ı Kerim'de kendileri "Hâteme'n-Nebiyîn (Peygamberlerin Sonuncusu)" diye anılır.

"...o, Allâh'ın elçisidir ve peygamberlerin sonuncusudur..." (Ahzâb / 40)

"Hâtem" kelimesi "son, bitiş, tamamlanış, son söz, karar, sonuç..." gibi anlamlara geldiği gibi, tarih içinde edindiği çağrışım zenginliğiyle, hüküm ve yetkiyi temsil edici "mühür, yüzük" gibi mânâları da ifade eder olmuştur.

Zamanın dönüşleri, risalet görev ve yetkisinin Son Peygamber'e sunulduğu parlamış noktasını bulmuş ve kendileri, Allâh'ın son elçisi olarak varlık âleminde ışıldamışlardır. Bu ışıldaşıya denk gelen an, adeta zamanın ilk başladığı an ile örtüşmektedir. Necip Fazıl, *Çöle İnen Nur*'unda devranın Son Peygamber'e ulaşmasına dair, bizzat Hz. Peygamber'in şöyle buyurduğunu nakleder:

"-'İşte zaman, devrini tekrarlaya tekrarlaya, Allâh'ın yeri ve göğü yarattığı ilk andaki çıkış noktasına döndü.'" (Vedâ Hutbesi'nden)

Âlemde hiçbir kelam, bu irtifaa çıkmadı ve hiçbir dekor, gerisinde 'artık zaman bitmiştir!' der gibi topyekûn zaman ve mekân güneşinin guruba hazırlandığı Arafat meydanındaki sahne kadar çarpıcı olmadı." (Kısakürek, 1998: 569)

Bu altıncı beyitte şiirleştirilen coşkunculuk, devranın, Son Peygamber'e kadar olan dönüşlerinin artık muhteşem neticeyle buluşmuş olduğuna dairdir. Fuzûlî, yüce muhatabına, devranın peygamberlik mührünü nasıl takdim ettiğini arz ederken bize de adeta kendisinden bir asır önceki Süleyman Çelebi'yi duyurmaktadır:

"Ey risâlet tahtının sen hâtemi
Ey nübüvvet mührünün sen hâtemi

...

"Yürü kim meydân senindir bu gice
Top hem çevgân senindir bu gice" (Kemikli, 2018: 41, 55)

Bu arada, şerhinde olduğumuz altıncı beyte dair, şunları da belirtmek gerekir ki: "Devran" kelimesi ile tasavvur ettirilen dairemsilik ile "hatem" sözcüğü ile çağrıştırılan yüzüğün yuvarlak oluşu, beyitteki ustalıklı hayal oyunlarına dair, fikir vericidir. (Tarlan, 1985: 34-35) Ayrıca, beytin "sensin"le başlayıp "sana" ile bitmesi, şiir boyunca doğrudan Hz. Peygamber'e hitap edildiği keyfiyetini bir kez daha vurgulamaktadır.

7. Beyit

*Ol kadar zevk-ı şefâ'at cevher-i zâtunda var
Kim gelür arz-ı hatâ ma'nûde yüz ihsân sana
(Ey Peygamber, mukaddes) zatının özünde (günahkârlar için) o denli şefaât (etme)
zevki var ki (ümmetinden birinin) hatasını itiraf etmesi, (ona şefaât edeceğin için) sana içten içe
yüzlerce lütufta bulunulmuş gibi (hoşnut edici) gelir.*

“Âlemlere Rahmet” (Enbiyâ / 107) olarak gönderilen Son Peygamber'in, ümmetine olan merhamet ve himaye tavrına vurgu yapılmaktadır. İslam lisanında bu tavrın adı, “şefaât” tir ve şefaât “kıyamet gününde peygamberlerin ve kendilerine izin verilen salih kulların, mü'minlerin bağışlanması için Allâh katında niyazda bulunması” demektir. (İslam Ansiklopedisi, 2010: c.38, 411-415) Söz konusu şefaât izni, Kur'ân-ı Kerim'de Son Peygamber'e has bir “Makam-ı Mahmûd (Övülmüş Makam)” olarak nitelendirilmiştir. (İsrâ / 79)

Fuzûlî, bu beytinde Hz. Peygamber'in mü'minlere şefaatte bulunmak gibi bir izne ve makama nail olduğundan söz açarak bizzat Hz. Peygamber'in, mü'minlerin kurtuluşuna vesile olmaktan duyduğu hoşnutluğu dile getirmektedir. Ümmetinin af ve mağfiret edilmesi, buna vesile olmak, Hz. Peygamber için -adeta kendilerine yüzlerce lütuf ve ihsanda bulunulmuş gibi- tarifsiz bir saadet demektir. Çünkü o yüce insanın yaratılış cevherinde anlatılamaz ve anlaşılabilir derecede şefaât zevkı vardır.

“And olsun, size içinizden öyle bir peygamber gelmiştir ki sizin sıkıntıya uğramanız ona ağır gelir, size çok düşkündür, mü'minlere karşı şefkat ve merhamet sahibidir. (Tevbe / 128)

Şair, söz konusu şefaât keyfiyetinin Hz. Peygamber'de nasıl bir mutluluğa sebep olduğunu şiirine sindirirken şöyle bir somutlaştırmaya başvurmuştur: Hz. Peygamber için, mü'minlerden biri suçunu arz ettiğinde şefaatte onun affedilişine vesile olmak fırsatı doğduğundan, sanki suçluya değil de şefaât edene yüzlerce lütuf ve ihsanda bulunulmuştur. Anlaşılmaktadır ki Fuzûlî, bu beytinde, adeta “ümmetinin üstüne titreyen” bir peygamberle karşı karşıya olduğunun vecdi içindedir ve o denli övüp yüceltmelerde sezdirdiği taşkın içtenliğinin temeli, budur.

Nitekim aynı feyz ve coşkunluk, Fuzûlî'den iki asır sonra gelecek olan Şeyh Gâlib'e de şu mısraları söyletecektir:

“Sultân-ı rüsûl şâh- mümeccedsin efendim
Bî-cârelere devlet-i sermedsin efendim
Dîvân-ı ilâhîde ser-âmedsin efendim
Menşûr-ı 'le 'amrük'le müeyyedsin efendim
Sen Ahmed ü Mahmûd u Muhammed'sin efendim
Hakdan bize sultân-ı müeyyedsin efendim” (Okçu, 2013: 241)

İnsanların cehennem azabından kurtulmalarına dair Allâh katında niyazda bulunmak ve ilâhi rahmetle, mağfiretle kurtuluş gerçekleştiğinde buna sevinmek. Son Peygamber'in hayranlık uyandırıcı “şefaât” duruşu budur ve bilhassa divan şiirinde “istişfa' ” (Şemsettin Samî, 1987: 100) diye de nitelendirilen nice na'tlerin kaleme alınmasına yol vermiştir.

8. Beyit

Mâh-ı nevdür yoksa sen kıldukda seyr-i âsmân
Kaldırup parmak getürmüş âsmân imân sana
(Ey Allâh'ın peygamberi, şu görünen,) hilal midir; yoksa sen (Mi'râc gecesi) gökleri
gezdirdiğinde, göklerin sana iman ettiğine dair kaldırdığı şahadet parmağı mıdır?

Matla beyitte olduğu gibi bu beyitte de Mi'râc hadisesi üzerinden Hz. Peygamber'e övgüde bulunulmaktadır. Mi'râc gibi, önceki peygamberlere nasip olmamış bir yüceltilme ve yükseltilmeye karşı göklerin hayran kalıp iman ederek hafif

eğri parmak görünüşündeki yeni ayla şahadet işaretinde bulunmasına dair tahayyül, bu beytin konusudur.

Teşhis edilen gökler, hilal ay ile şahadet için kaldırılmış parmağa yapılan *teşbih* ve göklerin iman ettiği şeklinde sergilenen *hüsn-i ta'lil*, Son Peygamber'in medh ü senâsında dış âleme ait unsurların şair muhayyilesince nasıl kullanıldığına dair, oldukça dikkat çekicidir. Ayrıca -Azeri Türkçesinin bir özelliği olarak soru edatı kullanılmaksızın, vurgu ile yapılan- "*Mâh-ı nevdür yoksa...*" şeklindeki *istifhama* ve onunla paralel *tecahül-i arifaneye* bakarak söz hünerleriyle yüklü bir beyit karşısında olduğumuzu söyleyebiliriz.

O gece Allâh Resûlü'nün yüceliklere kaldırılışını adeta gökler kutlamaktadır ve Fuzûlî, bunu, Hz. Peygamber'le sanki yüz yüze imişler gibi, bizzat kendilerine anlatmaktadır. Aynı "gökler ve Mi'râc" teması, Fuzûlî'nin *Su Kasidesi'*nde de şu beyitle ve yine karşılıklı konuşma edasında karşımıza çıkar:

"*Sensen ol bahr-ı kerâmet kim Şeb-i Mi'râcda*
Şeb-nem-i feyzün yetürmiş sâbit ü seyyâre su" (Parlatır, 2014: 52)

Şerhinde olduğumuz na't gazelin ilk giriş beytinden sonra bu sekizinci beyitte de Mi'râc üzerinden övgüye dönülmüş olması yani sözün dolaştırılıp aynı noktaya getirilmesi; duaya, temenniye ayrılmış son beyte geçileceğini sezdirmektedir.

9. Beyit

Yâ Nebî lütfun Fuzûlî'den kem itme ol zamân
Kim olur teslîm miftâh-i der-i gufrân sana
Ey Nebi, (Allâh'ın af ve) mağfiret kapısının anahtarı sana teslim edildiği zaman,
lütfunu (şefaati) Fuzûlî'den esirgeme.

Üstteki sekiz beyitten sonra bu son beyitte ilk kez ve açıkça "*Yâ Nebî...*" *nidâsıyla* söze başlayış, göstermektedir ki önceki övgü ve yüceltme dolu beyitler birer hazırlık ve şair, kendisine bu na't gazeli yazdıran asıl muradını, makta beyitte yüce muhatabına arz edecektir. Ümmetten her fert, kurtuluşa ermek hususunda Son Peygamber'den Allâhü Teâlâ'ya dua ve yakarmada bulunmasını umar. Yani Şefaât bekler. Sayısız divan şairinin sayısız na'tlerde yaptığı gibi, Fuzûlî de sözü oraya getirmiştir ve Allâh'ın affına, mağfiretine nail olabilmek için Hz. Peygamber'den şefaât niyazındadır. Zaten niyazın şiirselliği dendi mi Fuzûlî'yi edebiyatımızda ilk sıradakilerden saymamak, mümkün değildir.

"*Hâsılım berk-ı havâdisden melâmet dâğıdır*
Mesnedim kûy-ı melâmetde fenâ toprağıdır
Zâr gönlüm tende zindân-ı belâ dutsağıdır
Rahm kıl devletlü sultânım mürüvvet çağıdır" (Parlatır, 2014: 404)

Yedinci beytin şerhinde de değinildiği gibi İslam inancında Hz. Peygamber, mü'minlere şefaât etme iznine ve makamına sahiptir. Söz konusu şefaât ile günahkârlar, Allâhü teâlâ'nın af ve mağfiretine mazhar olacak, kurtuluşa ereceklerdir. Bu itikat gereği, Son Peygamber'in ümmetine dâhil her kişi, şefaât beklentisi içindedir. Divan edebiyatında şairler, na't yazdıklarında çoğunlukla sözü şefaât vadisine getirir ve türlü söz hünerleriyle Hz. Peygamber'e karşı niyazın şiirini terennüm ederler. "*-Şefâat yâ Resûlallâh... Meded yâ Resûlallâh... Dahîlek yâ Resûlallâh... Kerem yâ Resûlallâh...*" nidaları,

yüzyıllardır sayısız manzumedan tüten bir rayiha, bir uğultu halinde klasik edebiyatımızdan yükselir. Hele bazı beyitler, o denli şöhret bulmuştur ki şairini bile unutturarak “*La edri*” imzası ile dillerde, sayfalarda, levhalarda kalıcı biçimde nakşolmuştur. İşte, Fuzûlî'deki şefaata beklentisini aynı samimiyette dile getiren bir *La edri* şiiri:

“Benim iki cihân içre murâdım ol Hudâ'dandır
Ümîdim rûz-ı mahşerde Muhammed Mustafâ'dandır” (Güneş, 2011: Sayı 291)

İlâhi af ve mağfiret hazinelerinin anahtarı, adeta şefaata izni ile Son Peygamber'e tevdi edilmiştir. Bu sebeple Fuzûlî, o af ve mağfiretten hissedar olabilmek için şiir boyunca “*sana*” redifiyle seslendiği mukaddes muhatabına, şefaatten mahrum kalmamak hususunda arz ve niyazda bulunmaktadır. Nitekim, *Su Kasidesi*'nin makta beytinde de aynı edayı, aynı yakarışı görmekteyiz:

“Umduğum oldur ki mahrûm olmayam dîdârdan
Çeşme-i vaslun vire ben teşne-i dîdâre su” (Parlatır, 2014: 53)

Sonuç

Klasik şiirimizin tarihi yolculuğu içinde divan şairi, Hz. Peygamber karşısında genel olarak üç tavır içinde olagelmıştır: Divan şiirinin ilk yüzyıllarında iman ve hayranlık; tekâmül ve ihtişam devrelerinde aşk ve feda oluş; günümüzü de içine alan yakın dönemlerinde ise, uzaklık ve mahçubiyet...

On altıncı yüzyıl divan şairi olan Fuzûlî, na'tlerinde Son Peygamber'e dair “*resul*”lüğün yanı sıra, “*habib*” olma keyfiyetini de belirgin biçimde işlemiştir. Şu tespite ulaşmak mümkün ki Fuzûlî'nin na'tlerinde Hz. Peygamber, yalnızca iman edilesi değil, aynı zamanda en sevilesi insandır. Divan şiirinin zirve dönemi olan on altıncı yüzyıl için “*Aşk-ı Peygamberî*”nin en çok dile getirildiği dönem, dense yeridir ve Fuzûlî, devrinin klasik şiirine olan katkılarının yanı sıra, devrinin şiir ikliminden sonuna kadar beslenmesiyle de dikkat çekici bir mevkededir. Yalnızca *Su Kasidesi*'ne bakarak: On altıncı yüzyıl kültür ve şiirinde Hz. Peygamber böyle görünüyordu, demek yanlış sayılmaz.

Bu makalede, şerhi üzerinden Fuzûlî'de Hz. Peygamber temasına dair bir gözlem hedeflediğimiz na't gazeli için, şu tespitlerde bulunmak mümkündür:

1. Gazeldeki ilk (matla) beyit ile 8. beyitte “*Mî'râc*”; 3. beyit ile 6. beyitte “önceki inanışların geçersiz kılınışı”; 7. beyit ile 9. beyitte “şefaata” konuları işlenmiştir. Aynı temanın işlendiği beyitler gazeli içinde peş peşe değil, dağınık biçimde yer almaktadır. Bu durum, söz konusu manzumenin geldiği gibi söyleten doğal ilhamla kaleme alındığına dair fikir vericidir.

2. En az beş, en fazla on beş beyitle sınırlı olan gazeli tarzının on altıncı yüzyılda çoğunlukla yedi, sekiz beyitte istikrar bulduğunu biliyoruz. Söz konusu na't gazeli ise dokuz beyitten oluşmaktadır. Bu beyit sayısı da manzumenin içten geldiği gibi yazıldığı ve sonradan bir eksiltme veya ekleme yapılmadığı tahminine yol açmaktadır.

3. Divan şiirinde ıstırap dendi mi akla gelecek ilk isimlerden olan Fuzûlî, bu manzumesinde ıstırapa dair bir belirti göstermemektedir. Söz konusu şiirde, Fuzûlî'nin hemen her gazeline gördüğümüz ayrılık, özlem, mahrumluk, hüznün, feryat, inleyiş

gibi edalardan eser yoktur. Şairin peygamber övgüsünü kaleme aldığı mısralarda kendi mustarip mizacına ait hiçbir çıkışa yol vermemesi, ondaki incelikli edep tavrını da sezdirmesi bakımından kayda değerdir.

Kaynakça

- Akyüz, K. vd. (1990). *Fuzûlî Dîvânı*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Arat, R. R. (1991). *Kutadgu Bilig*. Ankara: TDK Yayınları.
- Demirbağ, Ö. (2021). Su Kasidesi'ndeki 'Özgünlük'lere Dair. *Hikmet-Akademik Edebiyat Dergisi (Journal Of Academic Literature)*. (14). s. 321-333.
- Güneş, M. (2011). Şiir Bahçemizde Açan Solmayan Güller: Na't-ı Şerifler. *Türk Yurdu*, (291). s. 102-123.
- Kemikli, B. (2018). *Süleyman Çelebi ve Mevlid*. İstanbul: Ketebe Yayınları.
- Kısakürek, N. F. (1998). *Çöle İnen Nur*, İstanbul: bd Yayınları.
- Kur'an Yolu*, (2006). Ankara: DİB Yayınları.
- Küçük, S. (1994). *Bâkî Dîvânı*. Ankara: TDK Yayınları.
- Parlatır, İ. (2014). *Fuzulî Türkçe Dîvân*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Şemseddin Sami. (1987). *Kâmûs-ı Türkî*. İstanbul: Çağrı Yayınları.
- Tarlan, A. N. (1985). *Fuzûlî Divanı Şerhi*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay.
- Okçu, N. (2013). *Şeyh Gâlib Divanı*. Ankara: DİB Yayınları.
- Öztuna, Y. (1976). *Türk Müsîkîsi Ansiklopedisi*. (2). İstanbul: MEB Yay.
- Uzun, M. (1996). "Fuzûlî'nin Bestelenmiş Şiirleri" *Fuzûlî Kitabı*, İstanbul: İBB Yay.
- Yeniterzi, E. (1989). *Dîvân Şiirinde Na't*, (Doktora Tezi) Selçuk Üniversitesi.
- Yılmaz, M. (2003). Türk Edebiyatında Na'tî Mahlasını Kullanan Şairler. *İstem*. (1)2. s. 77-80.